

Μνήμων

Τόμ. 2 (1972)

Τ Ο Μ Ο Σ Δ Ε Υ Τ Ε Ρ Ο Σ

ΜΝΗΜΩΝ

ΙΩΑΝΝΟΥ Κ. ΠΡΟΜΠΟΝΑ : 'Η συγγένεια Μακεδονικής και Μικηναϊκής διαλέκτου • ΑΝΝΑΣ ΡΑΜΟΥ - ΧΑΨΙΑΔΗ : Οί 'Ικέται παρά τοις αρχαίοις 'Ελλησι • ΜΑΡΙΕΤΤΑΣ ΟΙΚΟΝΟΜΟΠΟΥΛΟΥ - ΣΙΜΟΠΟΥΛΟΥ : 'Η πολιτική και διπλωματική παρουσία του Κ. Ζωγράφου στον 'Αγώνα (1821 - 1827) • ΟΔΓΑΣ ΠΑΛΑΓΓΙΑ : Δυό νεο - αττικά ήμμεργα στο 'Εθνικό Μουσείο • ΕΛΕΝΗΣ ΓΑΡΔΙΚΑ : 'Η ίδρυση του 'Ελληνικού προξενείου τής Μάλτας (1827) • ΙΩΑΝΝΟΥ Γ. ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ : Τά τσιφλίκια του Βελή πασά υιού του 'Αλή πασά • ΑΝΝΑΣ ΡΑΜΟΥ - ΧΑΨΙΑΔΗ : Πολιτειακαί μεταβολαί των Ροδίων από 404 - 351 π.Χ. • ΕΙΡΗΝΗΣ Ν. ΠΑΡΔΑΛΗ : Δύο Ναυτικά 'Ημερολόγια του 'Αγθνος • ΧΡΗΣΤΟΥ Κ. ΛΟΥΚΟΥ : 'Η περιοδεία του 'Ανδρέα Μεταξά στην Πελοπόννησο (1830) • ΑΛΕΞΑΝΔΡΑΣ ΠΕΤΑΛΑ : 'Αξιωματοδχοι στην αιλίη του 'Αλή πασά • ΔΕΣΠΟΙΝΑΣ ΚΑΤΗΦΟΡΗ : 'Ενέργειες του 'Ιωάννου Φιλήμονος γιά τήν έκδοση φιλοκαποδιστριακής έφημερίδας. • ΙΩΑΝΝΟΥ Κ. ΠΡΟΜΠΟΝΑ : Τοπωνυμικά διασαφήσεις.

Α Β Η Ν Α Ι 1 9 7 2

ΤΑ ΤΣΙΦΛΙΚΙΑ ΤΟΥ ΒΕΛΗ ΠΑΣΑ ΥΙΟΥ ΤΟΥ ΑΛΗ ΠΑΣΑ

ΙΩΑΝΝΗΣ Γ ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ

doi: [10.12681/mnimon.145](https://doi.org/10.12681/mnimon.145)

Βιβλιογραφική αναφορά:

ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ Ι. Γ. (1972). ΤΑ ΤΣΙΦΛΙΚΙΑ ΤΟΥ ΒΕΛΗ ΠΑΣΑ ΥΙΟΥ ΤΟΥ ΑΛΗ ΠΑΣΑ. *Μνήμων*, 2, 135–158.
<https://doi.org/10.12681/mnimon.145>

ΤΑ ΤΣΙΦΛΙΚΙΑ ΤΟΥ ΒΕΛΗ ΠΑΣΑ ΥΙΟΥ ΤΟΥ ΔΛΗ ΠΑΣΑ

Τὸ Ὄθωμανικὸν κράτος, τὸ ὁποῖον ἔφθασεν εἰς τὸ ἀπόγειον τῆς ἀκμῆς καὶ δυνάμεώς του κατὰ τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ 16 αἰῶνος, μολονότι τότε ἐθαυμάσθη ὑπὸ πολλῶν Εὐρωπαϊῶν διὰ τὴν ὀργάνωσίν του καὶ ἐθεωρήθη ἡ χώρα τῶν ἴσων εὐκαιριῶν καὶ τῆς ἐλευθέρας σταδιοδρομίας, ὡς καὶ τῆς μεγίστης θρησκευτικῆς ἀνοχῆς, καθ' ἣν ἐποχὴν εἰς τὴν Εὐρώπην ἤρχιζον οἱ θρησκευτικοὶ πόλεμοι, οὐσιαστικῶς ἦτο κράτος μεσαιωνικόν, τὸ τελευταῖον μεσαιωνικὸν κράτος τοῦ μεσογειακοῦ κόσμου, ἐνῶ ἡ Δύσις ἀπὸ μακροῦ εἶχεν ἐξέλθει ἀπὸ τὸν Μεσαίωνα. Ἔτι δὲ τοῦτο ἀπὸ τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τοῦ αἰῶνος — συμβατικῶς λαμβανομένου τοῦ ἔτους θανάτου τοῦ Σουλεϊμάν τοῦ Α', 1566, ὡς ἔτους τομῆς — εἰσῆλθε βραδέως μὲν, ἀλλὰ σταθερῶς εἰς μακρὰν περίοδον παρακμῆς, τῆς ὁποίας τὰ σπέρματα δύνανται νὰ ἀναζητηθοῦν εἰς προτέραν ἐποχὴν.

Κατὰ τὴν νέαν περίοδον ποικίλα οἰκονομικὰ καὶ κοινωνικὰ φαινόμενα ὡς ἡ ὑποτίμησις τοῦ νομίσματος, ἡ αὔξησις τῶν κρατικῶν ἐξόδων, αἱ καταχρήσεις τῶν κρατικῶν ὀργάνων, ἡ ἀστυφιλία, αἱ ἐπαναστάσεις τῶν χωρικῶν, ἡ ληστεία ἐπηρέασαν δυσμενῶς τὴν πορείαν τοῦ κράτους, ἐνῶ ἡ παρακμὴ τοῦ πνευματικοῦ κόσμου τῆς πρωτεύουσας, ἐμμένοντος εἰς τὴν στείραν θεραπείαν τῶν θεολογικῶν ἐπιστημῶν, καὶ τὸ κενὸν περιεχομένου αἴσθημα ὑπεροχῆς ἔναντι τοῦ δυτικοῦ κόσμου, ἐκράτησαν κατὰ μέγα μέρος τοὺς Τούρκους μακρὰν τῶν ἐξελίξεων τῆς Δύσεως¹. Ἰδιαιτέρας σημασίας σύμπτωμα παρακμῆς ὑπῆρξεν ἡ ἐξασθένησις κατὰ τὴν περίοδον ταύτην τῆς ἀπολύτου ἐξουσίας τοῦ σουλτάνου. Ἀπὸ τῶν πρώτων δεκαετηρίδων τοῦ 17 αἰῶνος καὶ μετέπειτα οἱ περισσότεροὶ σουλτάνοι ἐδείκνυν μειωμένον ἐνδιαφέρον διὰ τὰς κρατικὰς ὑποθέσεις καὶ ἀνικανότητα νὰ χειρισθοῦν ταύτας², μὲ συνέπειαν ἡ ἐξουσία νὰ περιέρχεται εἰς διαγκωνιζομέ-

1. Ἐπὶ τῆς παρακμῆς τοῦ Ὄθωμανικοῦ κράτους ἰδὲ A. B o m b a c i, *L' Impero Ottomano* ἐν : *Nuove Questioni di Storia Moderna*, τ. 1, Milano 1966, σ. 575 κ. ἑ., ἐνθα καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία.

2. Ὁ Μεχμέτ ὁ Γ' (1595 - 1603) ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος σουλτάνος, ὁ ὁποῖος ἐστέρησε τοὺς υἱοὺς του τῆς πείρας τὴν ὁποίαν ἀπέκτων διὰ τῆς διοικήσεως ἐπαρχιῶν, κρατῶν τούτους εἰς τὴν αὐτὴν ἐξ ἐλλείψεως ἐμπιστοσύνης. Ἀπὸ τοῦ 1603 ἠτόνησεν ὁ νόμος ὁ ἰσχύσας ἀπὸ τοῦ Μωάμεθ τοῦ Β' (1451 - 1481) τῆς ἀδελφοκτο-

νους ἰσχυροὺς ἢ εὐνοουμένους παράγοντας δύο τάξεων, τῆς θρησκευτικῆς τῶν οὐλεμάδων καὶ τῆς στρατιωτικῆς (*askerī*), καὶ εἰς γυναῖκας ἢ ἀξιωματούχους τοῦ χαρεμίου. Οἱ ἀνώτατοι λειτουργοὶ τοῦ κράτους δὲν προήρχοντο πλέον, ὡς παλαιότερον, ἐκ τοῦ παιδομαζώματος (*devşirme*), θεσμοῦ τείνοντος νὰ ἐκφυλισθῆ, ἀλλὰ κατὰ κανόνα ἀπὸ πρόσωπα ἀνήκοντα εἰς μίαν κλειστὴν τάξιν, τὰ ὁποῖα καὶ μόνον ἐξελθόντα ἀπὸ τὰς σχολὰς τοῦ σεραγίου ἠδύναντο νὰ καταλάβουν ὑψηλὰς θέσεις³.

Ἄλλ' ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω ἐκ τῶν πλέον χαρακτηριστικῶν συμπτωμάτων τῆς παρακμῆς τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους ὑπῆρξαν καὶ αἱ βαθεῖαι μεταβολαὶ αἱ ἐπελθοῦσαι εἰς τὸ καθεστὼς τῆς ἐγγείου κτήσεως. Κατὰ τὴν νέαν περίοδον παρατηρεῖται ἀλλαγὴ μὲν εἰς τὰς μεθόδους ἐκμεταλλεύσεως τῶν δημοσίων κτημάτων, αὐξήσις δέ, εἰς βάρος τῶν δημοσίων γαιῶν, τῶν βακουφικῶν καὶ ἰδιωτικῶν.

Εἰς τὴν μεταβολὴν περὶ τὰς μεθόδους ἐκμεταλλεύσεως τῶν δημοσίων — σουλτανικῶν καὶ τιμαριωτικῶν — γαιῶν συνέβαλε καὶ τὸ συνεχῶς αὐξανόμενον ἔλλειμμα τοῦ κρατικοῦ προϋπολογισμοῦ, τὸ ὁποῖον 6.600.000 ἄσπρα τὸ 1564 (ἔσοδα 183.000.000, ἐξόδα 189.600.000), τὸ 1650 ἀνῆλθεν εἰς 154.300.000 ἄσπρα (ἔσοδα 532.900.000, ἐξόδα 687.200.000)⁴. Ἄν καὶ ἡ μεγάλη διαφορὰ ὀφείλεται εἰς τὴν μεσολαβήσασαν ὑποτίμησιν τοῦ νομίσματος, οἱ ἀριθμοὶ εἶναι λίαν εὐγλωττοὶ διὰ νὰ δείξουν ὅτι ἡ ἐπίπτωσις τοῦ ἐλλείμματος ἦτο ἀσυγκρίτως μεγαλυτέρα τῆς προκαλουμένης ἐκ τῆς ὑποτιμήσεως τοῦ νομίσματος.

Τὴν τοιαύτην ἔλλειψιν πόρων, ἐνῶ ἡ πολυτελεὴς ζωὴ αὐτῆς καὶ ἀξιωματούχων ἀπῆται κολοσσιαίας δαπάνας, τὸ κράτος ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐπεδίωξε νὰ καλύψῃ διὰ τῆς εἰσπράξεως ὅσον τὸ δυνατὸν μεγαλυτέρων ἐγγείων προσόδων.

Ὁ ἐπὶ Σουλεϊμάν τοῦ Α' μέγας βεζίρης Ρουστὲμ πασᾶς διὰ νὰ αὐξήσῃ τὰς προσόδους τοῦ σουλτανικοῦ θησαυροφυλακίου ἐχρησιμοποίησεν εὐρέως τὴν κατ' ἀποκοπὴν κατόπιν πλειστηριασμοῦ ἐκμίσθωσιν τῆς δεκάτης

νίας ἅμα τῇ ἀνόδῳ εἰς τὸν θρόνον τοῦ νέου σουλτάνου καὶ ἀντικατεστάθη διὰ τῆς ἀπομονώσεως τῶν ἀδελφῶν τοῦ βασιλεύοντος σουλτάνου εἰς ἰδιαίτερα διαμερίσματα (εἰς τὰ «καφάσια» *qafes*). Τὸ δὲ 1617 εἰσῆχθη ἡ ἀρχὴ νὰ ἀνέρχεται ἐπὶ τοῦ θρόνου ὁ πρεσβύτερος ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ Ὀσμάν, ὥστε ἐκτὸς δύο περιπτώσεων τοὺς σουλτάνους δὲν διεδέχοντο πλέον οἱ υἱοί, ἀλλὰ οἱ ἀδελφοὶ αὐτῶν: *B o m b a c i*, ἐνθ' ἂν., σ. 576 - 577.

3. L. F e k e t e, *Il sistema dei possedimenti nell' Ungheria sottomessa ai Turchi*, «Annali dell' Istituto Universitario Orientale di Napoli» nuova serie 1 (1940) 110 - 111.

4. B. L e w i s, *Ottoman Observers of Ottoman Decline*, ἐν: *Islamic Studies*, 1 (1962) 81.

τῶν προϊόντων τῶν σουλτανικῶν γαιῶν. Ἡ τοιαύτη δι' ἕν ἔτος ἐκμίσθωσις ὠνομάζετο μουκατᾶς (muqāṭa'a). Νέοι πρὸς ἐκμίσθωσιν μουκατᾶδες προέκυψαν ἔνεκα τῆς παρακμῆς ἀπὸ τοῦ 17 αἰῶνος τοῦ τιμαριωτικοῦ συστήματος. Αἱ πρόσοδοι πολλῶν ἄλλοτε τιμαριωτικῶν γαιῶν διωχετεύοντο πλέον καὶ αὐταὶ εἰς τὸ σουλτανικὸν θησαυροφυλάκιον. Ἀπὸ δὲ τοῦ τέλους τοῦ 17 αἰῶνος καθιερώθη καὶ τὸ σύστημα τῶν μαλικιανέδων (mālikāne), ἧτοι τῆς ἐκμισθώσεως κατόπιν πλειστηριασμοῦ εἰς τὸν πλειοδοτοῦντα ἰσοβίως τοῦ δικαίωματος νὰ εἰσπράττη τὴν δεκάτην σουλτανικῶν ἢ ἄλλοτε τιμαριωτικῶν γαιῶν. Ὁ ἰσοβίος μισθωτῆς τοῦ μαλικιανέ ὠνομάζετο μαλικιανέ σαϊπῆς (mālikāne sāhibi)⁵.

Καίτοι ὅμως ὁ κρατικὸς προϋπολογισμὸς εἶχεν ἀνάγκην τῶν ἐκ τῶν δημοσίων γαιῶν προσόδων, κατὰ τὴν περίοδον τῆς παρακμῆς αὐταὶ ἐμειώθησαν. Ἐνῶ τὸ 1527/8 51% τῶν γαιῶν εἶναι σουλτανικαί, 37% χάσια καὶ τιμάρια καὶ μόλις 12% τὰ βακούφια καὶ αἱ ἰδιωτικαὶ γαῖαι,⁶ ἀπὸ τῆς δευτέρας περιόδου ὅμως τῆς βασιλείας τοῦ Σουλεϊμάν τοῦ Α' (μετὰ τὸ 1540) τὰ ποσοστὰ ἤρχισαν διαφοροποιούμενα. Μολονότι δὲν διαθέτομεν ἀκριβῆ στοιχεῖα διὰ τοὺς ἐπομένους αἰῶνας, γνωρίζομεν ἐν τούτοις, ὅτι κατ' αὐτοὺς μεγάλως ηὔξηθησαν αἱ βακουφικαὶ καὶ ἰδιωτικαὶ γαῖαι εἰς βάρος τῶν δημοσίων, ἧτοι σουλτανικῶν καὶ τιμαρίων.

Ὁ προμνημονευθεὶς μέγας βεζίρης Ρουστὲμ πασαῦ πολλὰς προσωπικὰς του γαίας μετέτρεψεν εἰς βακούφια. Εἰς τὸ ἐξῆς οἱ σουλτάνοι πολλὰς ἰδίας αὐτῶν γαίας, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς πρώτους σουλτάνους, οἱ ὅποιοι ὠρίζον νὰ περιέρχωνται μετὰ τὸν θάνατόν των εἰς τὸ δημόσιον, μετέτρεπον εἰς βακούφια μὲ συνέπειαν τὴν μείωσιν τῶν κρατικῶν ἐσόδων⁷.

Κατὰ τὴν μακρὰν περίοδον τῆς παρακμῆς σὺν τῷ χρόνῳ καὶ περισσότερον αἱ ἰδιωτικαὶ γαῖαι ηὔξηθησαν εἰς βάρος τῶν δημοσίων καὶ δὴ τῶν ἐξ αὐτῶν τιμαριωτικῶν.

Αἱ ἰδιωτικαὶ γαῖαι ἢ πλήρους κυριότητος ἢ κληρονομικαὶ ἢ μούλκια (mülk) διεκρίνοντο εἰς δύο βασικὰς κατηγορίας: α) Τὰς δεκατιζόμενας (arz-i üşgīye) οὕτως ὠνομάζοντο αἱ παραχωρούμεναι ὑπὸ τοῦ σουλτάνου γαῖαι κατὰ τὴν κατάκτησιν χώρας τινὸς ἢ καὶ μετέπειτα εἰς μουσουλμάνους πολεμιστὰς καὶ εὐνοουμένους αὐτοῦ ἢ αἱ ἐπικυρούμεναι εἰς ἐξισλαμιζομένους. Μόνη ὑποχρέωσις τῶν κυρίων τῶν γαιῶν τούτων ἦτο ἡ καταβολὴ τῆς δεκάτης ('üşr ἢ 'üşür), ἧτοι τοῦ ἐγγείου φόρου 10% ἐπὶ τοῦ ἀκαθαρίστου

5. Ἰ. Γ. Γιαννοπούλου, Ἡ διοικητικὴ ὀργάνωσις τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν, ἐν Ἀθήναις 1971, σ. 58.

6. Ö. L. Barkan, H. 933 - 934 (M. 1527 - 1528) Malî yilina âit bir bütçe örneği, «İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası» 15/1 - 4 (1953 - 1954) 272 - 3.

7. Γιαννοπούλου, ἐνθ' ἂν., σ. 58.

εἰσοδήματος τῶν προϊόντων τῆς γῆς, καὶ β) τὰς φορολογουμένας (arz-i harāḡīye), ἥτοι γαίας ἐπικυρουμένας ὑπὸ τοῦ σουλτάνου εἰς ἄνευ ἀντιστάσεως ἢ συνεπιείᾳ συνθηκολογήσεως ὑποτασσομένους χριστιανούς. Οἱ κύριοι γαιῶν τῆς κατηγορίας ταύτης κατέβαλλον μεγαλυτέρους φόρους ἢ τῆς προηγουμένης ⁸.

Αἱ ἰδιωτικαὶ γαῖαι ἦσαν τελεία καὶ ἀπεριόριστος ἰδιοκτησία τῶν κυρίων τῶν δυναμένων νὰ πωλήσουν, δωρήσουν, κληρονομήσουν καὶ ἀφιερώσουν αὐτὰς ἄνευ τινὸς περιορισμοῦ. Αἱ παραχωρούμεναι ὑπὸ τοῦ κατακτητοῦ εἰς ἰδιώτας ὠνομάζοντο καὶ τσιφλίκια (ziftlik). Τὰ τσιφλίκια ταῦτα ἦσαν νόμιμα καὶ — μὲ τὴν ἐξαίρεσιν περιοχῶν μὲ πυκνὸν μουσουλμανικὸν πληθυσμὸν — ἐλάχιστα. Κατὰ τοὺς αἰῶνας ὅμως τῆς παρακμῆς ἐδημιουργήθησαν νέα πολυάριθμα τσιφλίκια εἰς βάρος τιμαριωτικῶν γαιῶν ἕνεκα ἐκφυλισμοῦ τῆς τιμαριωτικῆς τάξεως. Ἐκτὸς ἐκείνων δὲ τὰ ὅποια προέκυψαν διὰ τῆς ὑπὸ τοῦ κράτους παρασχεθείσης δυνατότητος εἰς ἰδιώτας νὰ ἀγοράζουν κενὰς τιμαριωτικὰς γαίας διὰ τῆς ἐφ' ἅπαξ καταβολῆς τῶν προσόδων μιᾶς δεκαετίας ⁹, τὰ ἄλλα ἐδημιουργήθησαν παρανόμως: Μετὰ τὴν περίοδον τῶν κατακτήσεων καὶ τὴν μείωσιν τῆς σημασίας τοῦ ἵππικοῦ ζαΐμαι (zā'im) καὶ τιμαριῶται (tīmārḡī), οἱ ὅποιοι συνεκρότουν τοῦτο, ἐπεζήτουν τὴν εὐκαιρίαν νὰ καταστήσουν τὰ ζιαμέτια καὶ τιμαρία τῶν κληρονομικῶν καὶ συγκεντρώσουν εὐρυτέρας δικαιοδοσίας εἰς τὴν ἐκμετάλλευσιν τοῦ ραγιᾶ (re'āyā). Τὸ πρόσωπον τὸ διεκδικοῦν τὴν κυριότητα ἐπὶ τοιούτου εἶδους τσιφλικίου ἐκαλεῖτο ziftlik s̄āhibi (κύριος, κάτοχος τσιφλικίου, τσιφλικᾶς) καὶ οἱ ἐγκατεστημένοι εἰς αὐτὰ zifčiye (ζευγίται, δουλοπάροικοι). Εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην οἱ τελευταῖοι ἔχονον τὸ δικαίωμα τῆς ἐπικραπίας τῆς γῆς καὶ τὸ δικαίωμα διεκδικήσεως μέρους τῆς παραγωγῆς τῶν. Ἀπὸ τὸν καλλιεργητὴν ραγιᾶν ἀφηρέθη τὸ ἔγγραφον (tapu), διὰ τοῦ ὁποίου παρεχωρεῖτο εἰς αὐτὸν ἡ ἐπικαρπία τῆς ὑπ' αὐτοῦ καλλιεργουμένης γῆς, καὶ τὸ ὁποῖον ἐλάμβανεν, ὅτε ἡ γῆ ἦτο τιμαριωτικὴ. Ὑπὸ τὸ καθεστῶς τῶν τιμαριῶν ἡ σχέσις σπαχῆ (ζαΐμη καὶ τιμαριῶτου) καὶ ραγιᾶ ἦτο σχέσις δημοσίου δικαίου πλήρως ρυθμιζομένη ὑπὸ τοῦ νόμου καθορίζοντος ἀμοιβαῖα δικαιώματα καὶ ὑποχρεώσεις, συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ κληρονομικοῦ δικαιώματος τοῦ ραγιᾶ νὰ ἔχη τὴν ἐπικαρπίαν τῆς γῆς, ἐὰν εἰργάζετο ταύτην. Ἀντιθέτως ὑπὸ τὸ νέον καθεστῶς τῶν τσιφλικίων ἡ σχέσις ziftlik s̄āhibi καὶ zifčiye ἦτο σχέσις ἰδιωτικῆ, ἐν εἶδος ἐκμισθώσεως, ἡ ὅποια ὅμως δὲν ἀπέρρεεν ἀπὸ ἐλευθέραν ἐκλογὴν, ἀλλὰ μᾶλλον ἀπετέλει κατά-

8. M u r a d j a d' O h s s o n, „Tableau général de l' Empire Othoman, τ. 7, Paris 1824, σ. 233 - 4. Πρβλ. Δ. Τ σ ο π ο τ ο ὺ, Γῆ καὶ γεωργοὶ τῆς Θεσσαλίας κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν, ἐν Βόλῳ 1912, σ. 73 - 4. Γ ι α ν ν ο π ο ὺ λ ο υ, ἐνθ' ἄν., σ. 53.

9. B o m b a c i, ἐνθ' ἄν., σ. 578.

στασιν, ὑπὸ τὴν ὁποίαν ὁ γαιοκτήμων εἶχε τὴν δύναμιν εἰς χειράς του, ἐνῶ οἱ χωρικοὶ εὐρίσκοντο εἰς μειονεκτικὴν, ἀπελπιστικὴν θέσιν στερούμενοι προστασίας. Ὁ σχηματισμὸς τῶν τσιφλικίων καὶ ἡ σύστασίς των οὐδέποτε εἶχον ρυθμισθῆ νομικῶς, ἀλλ' ἦσαν ἀνεκτὰ ὑπὸ τοῦ κράτους εἰς τοιαύτην ἔκτασιν, ὥστε κατὰ τὸν 18 καὶ 19 αἰῶνα ἀντικατέστησαν ἐν πολλοῖς τὰ ζιαμέτια καὶ τὰ τιμάρια καὶ ἀπετέλεσαν τὴν νέαν μορφήν τοῦ τουρκικοῦ φεουδαλισμοῦ¹⁰.

Καὶ ὑπὸ τὸ καθεστῶς τῶν τιμαρίων ἡ θέσις τοῦ καλλιεργητοῦ ραγιαῖ ἦτο λίαν ἐπαχθής. Ἐτι ὅμως ἐπαχθεστέρα κατέστη ὑπὸ τὸ καθεστῶς τῶν τσιφλικίων. Οἱ χωρικοὶ ἔφερον βαρέως, ἀφ' ἐνὸς μὲν τὴν σταθερὰν ἐμμονήν τοῦ *çiftlik şāhibi* νὰ διεκδικῆ τὴν γῆν ὡς πλήρη κληρονομικὴν ἰδιοκτησίαν, τὴν ὁποίαν ἠδύνατο ἐλευθέρως νὰ διαθέτῃ ὡς ἔχων τὴν δύναμιν νὰ ἐκδιώκῃ αὐτοῦς, ὡσάκις ἠρνοῦντο νὰ δεχθοῦν τοὺς ὅρους ἐκμισθώσεως, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὸ ὅτι τὸ ἀπαιτούμενον ὑπὸ τοῦ *çiftlik şāhibi* μίσθωμα ἦτο πολὺ ὑψηλότερον τοῦ ποσοῦ τοῦ καταβαλλομένου εἰς τὸν σπαχῆν, ἀνερχόμενον συνήθως εἰς τὸ τέταρτον ἢ καὶ τὸ δεύτερον τοῦ ἀκαθαρίστου εἰσοδήματος. Οὕτως ὁ σχηματισμὸς τῶν τσιφλικίων ἐσήμαινε διὰ τὸν ραγιαῖν μείωσιν τῆς πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς θέσεώς του, μεγαλυτέραν ἐκμετάλλευσιν αὐτοῦ καὶ ἡλαττωμένην οἰκονομικὴν ἀσφάλειαν.¹¹

Ἐνεκα τῶν ἀνωτέρω σημειωθεισῶν ἐξελίξων περὶ τὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν δημοσίων προσόδων, τὰς βαθείας μεταβολὰς τοῦ τουρκικοῦ φεουδαλισμοῦ καὶ τὴν ἐξασθένεισιν τῆς κεντρικῆς ἐξουσίας κατὰ τοὺς αἰῶνας τῆς παρακμῆς, ἐσηματίσθη βαθμηδὸν μία νέα τάξις Τούρκων τοπικῶν παραγόντων, ἀποτελέσασα νέαν ἰσχυρὰν ἐπιτόπιον ἀριστοκρατίαν τῆς γῆς, ἡ ὁποία παρενεβάλλετο μεταξὺ κράτους καὶ λαοῦ. Ἄνδρες τῆς τάξεως ταύτης ἐκλεγόμενοι κατὰ τόπους ὑπὸ τοῦ συνόλου τῆς τάξεως καὶ διοριζόμενοι διὰ φερμανίου ὑπὸ τῆς Πύλης διὰ νὰ ἐκπροσωποῦν ταύτην ἐνώπιον τῶν ἀρχῶν, ὀνομαζόμενοι εἰς τὰς βαλκανικὰς χώρας ἀγιάνηδες (*a'yān*), ἀπέκτησαν ἰσχὺν εἰς τὴν διοίκησιν τῶν περιφερειῶν ὅλων τῶν βαθμίδων. Εἰς τινὰς μάλιστα περιοχὰς ἰσχυραὶ οἰκογένειαι, κατέστησαν τὸ ἀξίωμα κληρονομικόν. Οἱ διοικηταὶ τῶν περιφερειῶν ἦσαν κατ' οὐσίαν ἀνίσχυροὶ ἄνευ τῆς συνεργασίας των καὶ οὐδεμία ἀπόφασις πολιτικῆς καὶ οἰκονομικῆς σημασίας ἐλαμβάνετο ἄνευ τῆς συγκαταθέσεώς των. Μερικοὶ ἀγιάνηδες μάλιστα ἐπετύγχανον νὰ περιορίζουν εἰς τὸ ἐλάχιστον τὴν ἐξουσίαν τῶν διοικητῶν καὶ νὰ ἀντιτάσσωνται εἰς ἐνεργείας αὐτῶν μὴ ἐξυπηρετοῦσας τὰ συμφέροντά των ἢ ἔτι πλέον νὰ ἀναλαμβάνουν οἱ ἴδιοι τὰ διοικητικὰ ἀξιώματα καὶ νὰ

10. J o z o T o m a s e v i c h, Peasants, Politics, and Economic Change in Yugoslavia, California 1955, σ. 33 - 4,

11. Αὐτόθι.

ιδρύουν πραγματικὰς ἐπαρχιακὰς δυναστείας. Ὡς διοικηταὶ δὲ ἐγιαλετίων ἢ πασαλικίων ἐπέτυχον νὰ ἀποκτήσουν αὐτονομίαν καὶ νὰ μεταβάλουν τὰς ὑπ' αὐτῶν ἐλεγχόμενας περιοχὰς εἰς κράτος ἐν κράτει. Ἡ κυβέρνησις τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους ἀνίσχυρος νὰ ἀντιμετωπίσῃ ὀξύτατα κατὰ τόπους ζητήματα καὶ ἀναστατώσεις ἠναγκάζετο νὰ καταφύγῃ εἰς πρόσωπα ἰσχυρὰ τῆς τάξεως ταύτης ἢ ἐν πάσῃ περιπτώσει εἰς ἄνδρας ἱκανοὺς νὰ θεραπεύσουν τοπικὰς ἀνάγκας¹². Οὐσιαστικῶς ὅμως διὰ τῆς δυνάμεως καὶ τοῦ πλοῦτου, τὸν ὁποῖον ἀπέκτων, ὁ ἔλεγχος τῶν περιοχῶν διέφευγεν ἀπὸ τὰς χεῖρας τῆς κεντρικῆς ἐξουσίας μὲ συνέπειαν περὶ τὰ τέλη τοῦ 18 αἰῶνος καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 19 νὰ ἐμφανισθοῦν μεγάλοι μόνιμοι ἐπαρχιακοὶ διοικηταί, ὡς — διὰ νὰ περιορισθῶμεν εἰς τὴν Βαλκανικὴν — οἱ Buḡatlı εἰς Σκόδραν, ὁ Πασβάνογλου εἰς Βιδίνιον, ὁ Ἰσμαῆλ εἰς τὰς Σέρρας καὶ ὁ ἰσχυρότερος πάντων Ἄλῃ πασᾶς τῶν Ἰωαννίνων¹³.

Οὗτος, ἀφ' ὅτου ἐγένετο πασᾶς διοικητῆς τοῦ σαντζακίου τῶν Τρικάλων τὸ 1786, ντερβεντὰτ ναζηρί (derbendat nāzirī: ἐπόπτης τῶν δερβενίων)¹⁴ τὸ 1787 καὶ διοικητῆς τοῦ σαντζακίου Ἰωαννίνων τὸ αὐτὸ ἔτος¹⁵, κατώρθωσε μέχρι τῆς ἐξοντώσεώς του ὑπὸ τῆς Πύλης διὰ τοῦ πολέμου τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1822 νὰ ἐλέγξῃ τὸ μεγαλύτερον νοτίως καὶ δυτικῶς τῆς Μακεδονίας μέρος τῆς βαλκανικῆς χερσονήσου. Τὸ «κράτος» του ἐπεξέτεινε διὰ τῆς μισθώσεως τῶν προσόδων διαφόρων περιφερειῶν, διὰ τοῦ προσεταιρισμοῦ τοπικῶν παραγόντων, χριστιανῶν καὶ μουσουλμάνων, κολακεύων, ἐκβιάζων καὶ τρομοκρατῶν αὐτούς, διὰ τῶν δερβεναγάδων ὡς ἐπόπτης τῶν δερβενίων,¹⁶ διὰ τοῦ διορισμοῦ τῶν υἱῶν του ὡς διοικητῶν σαντζακίων, ἀσκῶν ὅλην τὴν ἐπιρροὴν του πρὸς τοῦτο εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἢ δι' ἄλλων ἐμπίστων του προσώπων εἰς μικροτέρας σημασίας θέσεις. Οὕτω κατὰ τὸ 35αετὲς διάστημα τῆς ἀρχῆς του ἐπέτυχε ἐργαζόμενος μὲ ὑπομονήν, νὰ κυριαρχήσῃ, μονιμώτερον ἢ δι' ὀλίγα ἔτη, ἐπὶ τῶν σαντζακίων

12. Γιαννοπούλου, ἐνθ' ἀν., σ. 59.

13. Δ. Ν. Σκιώτη, Ἐπιτομὴ τῆς ἱστορίας τῶν Ἰωαννίνων (1750 - 1784), «Θησαυρισματα» 6 (1969) 258 - 9.

14. Ἄλλως derbendler bashbughu: περὶ τῆς ἐποπτείας τῶν δερβενίων ἐν γένει ἰδὲ G. O r h o n l u, Osmanlı İmparatorlugunda Derbend Teskilâtı, İstanbul 1967, σ. 129 κ.έ.

15. Τὰς χρονολογίας ἀκολουθοῦντες τὸν Σκιώτην, ἐνθ' ἀν., σ. 289. Εἰς τὰ δύο πρῶτα ἀξιώματα ἀνεβιβάσθη ὑπὸ τῆς Πύλης μὲ τὴν ἐλπίδα νὰ θέσῃ τέρμα εἰς τὴν ἔνεκα τῶν συχνῶν ἐπιδρομῶν ἐπικρατοῦσαν ἀνά τὸν χρόνον ἐκεῖνον ἀναστάσις· ἰδὲ Ἐμμ. Πρωτοψάλτη, Ἡ ἐπαναστατικὴ κίνησις τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὸν β' ρωσοτουρκικὸν πόλεμον, «Δελτίον Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας» 14 (1960) 39 κ.έ.

16. Πρωτοψάλτη, ἐνθ' ἀν., σ. 42.

τῶν Ἰωαννίνων, Τρικάλων, Αἰδῶνος, Κάρλελι, Ναυπάκτου, Εὐρίπου¹⁷ καὶ Μορέως,¹⁸ σχηματίσας ἐν ἰσχυρὸν ἡμιανεξάρτητον «κράτος».

Τὴν δυνάμιν του μεγάλως ἐνίσχυσε διὰ τῆς συγκεντρώσεως τεραστίου πλούτου. Ἡ κυριώτερα ἐπιχείρησις τὴν ὅποιαν ἀνέλαβεν ἦτο ἡ ἀγορὰ καὶ ἡ ἐκμετάλλευσις τόσων γαιῶν, ὄσων οὐδεὶς, ἴσως, μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης *çiftlik şāhibi* ἐγένετο κύριος εἰς τὴν Βαλκανικὴν. Εἰς τὴν ἀπόκτησιν ὑπ' αὐτοῦ καὶ τῶν υἱῶν του μεγάλου ἀριθμοῦ τσιφλικίων συνέβαλον ποικίλοι παράγοντες. Οὗτοι, ἢ οἱ κυριώτεροι τοῦλάχιστον ἐξ αὐτῶν, θὰ ἠδύναντο νὰ συνοπισθοῦν ὡς ἀκολουθῶς : Ὡς λέγει ὁ Δ. Τσοποτός, «κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν τῆς ἐλλείψεως κεφαλαίων μετρητῶν καὶ τραπεζῶν, τῆς οἰκονομικῆς καταπτώσεως πλείστον μοιρολατρῶν καὶ ἐν ἀργίᾳ διαβιούντων μπεδῶν τῆς Θεσσαλίας, ἡ ἀγορὰ τσιφλικίων ἢ μικρῶν γεωργικῶν κεφαλοχωρίων, τῶν ὁποίων οἱ κάτοικοι ἀνηρπάγησαν ὑπὸ τῆς πανώλους ἢ κατεβλήθησαν ὑπὸ δυσβαστάκτων χρεῶν, τόκων καὶ σιτοδειῶν, εἰς οὐδένα ἄλλον ἦτο εὐκολωτέρα ἢ εἰς τὸν Ἀλῆ πασᾶν διαθέτοντα κολοσσιαίους διὰ τὴν ἐποχὴν του χρηματικὸς πόρου»¹⁹. Ἐξ ἄλλου κατὰ τὰ τέλη τοῦ 18 αἰῶνος καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 19 ἐπεκράτει ἡ τάσις πλούσιοι ἄλλοτε γαιοκτῆμονες νὰ ἐκπιοῦν τὰς περιουσίας των διὰ τὴν μειωμένην ἀπόδοσιν αὐτῶν καὶ τὴν ἔλλειψιν ἀσφαλείας εἰς τὴν περιοχὴν των καὶ νὰ ἐγκαθίστανται εἰς Κωνσταντινούπολιν ἢ εἰς ἄλλα μεγάλα ἀστικά κέντρα. Ἡ μειωμένη παραγωγή ὠφείλετο εἰς τὴν ἔλλειψιν ἐργατικῶν χειρῶν καὶ εἰς καταστροφὰς τῆς παραγωγῆς ἔνεκα ἀντιξόων καιρικῶν συνθηκῶν καὶ ληστρικῶν ἐπιδρομῶν. Διὰ τὴν σπάνιν δὲ καὶ χρήματος καὶ ἀγοραστῶν ὁ Ἀλῆ πασᾶς καὶ οἱ υἱοὶ του ἐπωφελοῦντο τῆς εὐκαιρίας νὰ ἀγοράζουσαν μεγάλας ἐκτάσεις γαιῶν εἰς χαμηλὰς τιμὰς. Εἰς ἔτι χαμηλοτέρας, ἐξευτελιστικὰς κυριολεκτικῶς εἰπεῖν, τῶν συνήθων χαμηλῶν τιμῶν ἠγόραζον διὰ τῶν πάσης φύσεως ἐκβιάσεων, εἰς τὰς ὁποίας οὐδενὸς ἄλλου ἰσχυροῦ ἀνδρὸς τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους ὑπελείποντο, καὶ παρ' ἰδιοκτητῶν, οἱ ὅποιοι δὲν ἐπεθύμουν νὰ πωλήσουσαν τὰς περιουσίας των. Ἐκ περισσοτέρων ἱστορικῶν μαρτυριῶν, αἱ ὁποῖαι θὰ ἠδύναντο νὰ παρατεθοῦν περὶ τὰς χρησιμοποιουμένας ὑπὸ τῶν ἀδιστάκτων τούτων πασάδων μεθόδους, σημειοῦμεν ἐνταῦθα τὴν τοῦ ἡγουμένου τῆς μονῆς Ὀλυμπιατίσσης Ἐλασσόνος τοῦ 1813 διὰ τὸν υἱὸν τοῦ Ἀλῆ Βελῆ πασᾶν διοικητὴν τότε τοῦ σαντζακίου Τρικάλων, «ὅστις κατεγίνετο εἰς τὸ νὰ ἀρπάξη τὰ χωρία μὲ τρόπους ἀπειλητικούς, κολακευτικούς, βιαστικούς καὶ μὲ διαφόρων λογιῶν αἰτιολογιῶν προδοσίας νὰ τὰ παίρῃ καὶ νὰ τὰ

17. Ἐκ τοῦ σαντζακίου Εὐρίπου εἰς τὸ «κράτος» τοῦ Ἀλῆ πασᾶ δὲν συμπεριλήφθησαν αἱ καζάδες Ἀθηνῶν, Θεβῶν, Εὐρίπου καὶ Καρύστου.

18. Τὸ σαντζάκιον τοῦ Μορέως μόνον καθ' ἃ ἔτη ἦτο πασᾶς διοικητῆς αὐτοῦ ὁ υἱὸς του Βελῆς (1807 - 1812).

19. Τσοποτόυ, ἐνθ' ἀν., σ. 207.

κάμη ἐδικά του κτήματα». ²⁰ Ἀλλὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν τσιφλικίων τῶν ὁ Ἄλῆς καὶ οἱ υἱοὶ του ἠῤῥησαν οὐ μόνον δι' ἐκβιάσεων ἰσχυρῶν κυρίως μπέηδων, ἀλλὰ καὶ ἀγοράζοντες εἰς χαμηλὰς τιμὰς γαίας, αἱ ὁποῖαι εἴτε ἐκ δημεύσεων (emlak) ἢ ἐξ ἀκληρίας (mahlül) εἶχον περιέλθει εἰς τὸ ὀθωμανικὸν δημόσιον ²¹. Ἐν τούτοις, ἀξίζει νὰ σημειωθῇ ὅτι οὗτοι παρεχώρουν εἰς τοὺς γεωργοὺς περισσοτέρας εὐκολίας ἢ οἱ μπέηδες τῆς Λαρίσης καὶ τοῦτο, βεβαίως, διὰ νὰ προσελκύουν καλλιεργητάς, τοὺς ὁποίους ἡ ἔλλειψις ἀσφαλείας ἔνεκα ληστροικῶν ἐπιδρομῶν, δικαιοσύνης ἐκ μέρους τῶν ἰσχυρῶν, ὡς καὶ κεφαλαίων καὶ πίστεως, ἔφερον εἰς δεινὴν οἰκονομικὴν θέσιν καὶ ἐξαθλίωσιν. ²²

Τὰ τσιφλίκια τοῦ Ἄλῆ πασᾶ καὶ τῶν υἱῶν του, τὰ ἀποκτηθέντα διὰ τῶν ἀνωτέρω ἐκτεθεισῶν μεθόδων, ὡς συνάγεται ἐκ τοῦ σημειώματος τοῦ λογίου Χ. Φιλητᾶ, τὸ ὅποιον ἐδημοσίευσεν ὁ Ἀραβαντινός, ¹³ ἀνήρχοντο εἰς 935 ²⁴. Εἰς τοῦτο ὅμως ἀναφέρονται μόνον τὰ ὀνόματα τῶν τσιφλικίων, χωρὶς νὰ προσδιορίζωνται οὔτε ἡ ἔκτασις αὐτῶν, οὔτε τὰ ἐξ αὐτῶν εἰσοδήματα. Ἐπίσης τὰ τσιφλίκια ταῦτα ἀποδίδονται γενικῶς καὶ ἀορίστως εἰς τὸν Ἄλῆ πασᾶν καὶ τοὺς υἱούς του.

Ἡ λεπτομερὴς ἔκθεσις οὐχὶ βεβαίως πάντων τῶν τσιφλικίων τοῦ οἴκου τοῦ Ἄλῆ, ἀλλ' ὅσων ἐξ αὐτῶν ἦτο κύριος ὁ δευτερότοκος υἱὸς του Βελῆ πασᾶς, ὑπάρχει εἰς κατάστιχον ἀχρονολόγητον, ἀνέκδοτον μέχρι τοῦδε, τοῦ Ἀρχείου Ἄλῆ πασᾶ τῆς Γενναδείου Βιβλιοθήκης Ἀθηνῶν, (φάκελος 23, ἔγγραφο 79/37/320). Τοῦτο ἀποτελεῖται ἀπὸ 6 φύλλα χάρτου συνεραμμένα διαστάσεων 32, 7 × 22,6, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ 1ον, 5ον καὶ 6ον ἄγραφα, τὸ δὲ 2ον, 3ον καὶ 4ον (r+ v) γεγραμμένα.

Εἰς τοῦτο, ἐκτὸς τοῦ τοπωνυμίου ἐξ οὗ λαμβάνει τὸ ὄνομα τὸ τσιφλίκιον, καταγράφονται ὁ ἀριθμὸς τῶν ζευγαρίων ἐξ ὧν ἀποτελεῖται ἕκαστον τσιφλίκιον, τὸ εἰς γρόσια εἰσπραττόμενον «εἰς μίαν...εὐτυχισμένην χρονιάν» ποσόν, ὡς καὶ ἄλλοι ἐκ μαλικιανέδων κλπ. πρόσοδοι τοῦ Βελῆ πασᾶ. Συνολικῶς τὰ ἐν τῷ καταστίχῳ τσιφλίκια τούτου εἶναι 147 ἀποφέροντα ἐτή-

20. Ἐν Ε. Σ κ ο υ β α ρ ᾶ, Ὀλυμπιώτισσα, Ἀθῆναι 1967, σ. 441. Γενικώτερον ἰδὲ Ἀ ρ α β α ν τ ι ν ο ῦ, ἔνθ' ἄν., σ. 350 κ.έ.

21. Τ σ ο π ο τ ο ῦ, ἔνθ' ἄν., σ. 189. Πρβλ. καὶ Ἀ ρ α β α ν τ ι ν ο ῦ, ἔνθ' ἄν., σ. 361.

22. Τ σ ο π ο τ ο ῦ, ἔνθ' ἄν., σ. 207, 212.

23. Ἀ ρ α β α ν τ ι ν ο ῦ, ἔνθ' ἄν., σ. 601 - 610.

24. Τ σ ο π ο τ ο ῦ, ἔνθ' ἄν., σ. 186. Εἰς ἀνακριβεῖς ἀσφαλῶς πηγὰς στηρίζονται οἱ Μ. C a v i d B a y s u n, Ἀλί Pasa Tepedelenli, «İslâm Ansiklopedisi» 1 (1950) 347 καὶ Η. I n a l c i k, Arnavutluk, «Encyclopédie de l' Islam» 1 (1960) 677 ἀναφέροντες περὶ τὰ 200 τσιφλίκια. Πρβλ. Σ κ ι ῶ τ η, ἔνθ' ἄν., σ. 260 σημ. 5.

σιον εισόδημα, μόνον αὐτά, 1.950.800 γροσίων. Ἐξ αὐτοῦ τοῦ ποσοῦ δύναται νὰ συναχθῇ τὸ συμπέρασμα, ὅτι αἱ ἐτήσιαι πρόσοδοι ἐκ τῶν λοιπῶν 788 — ἢ περίπου τόσων — τσιφλικίων τοῦ οἴκου τοῦ Ἀλή πασᾶ ἀνήρχοντο εἰς τὰ 10.000.000 γροσίων περίπου. Ἐκ μαλικιανέδων δὲ καὶ τινων ἄλλων δευτερευούσης σημασίας πηγῶν ἐν συνόλῳ αἱ ἐτήσιαι πρόσοδοι τοῦ Βελή πασᾶ ἔφθανον τὰ 2.532.900 γρόσια, ὁπότε πλεόν τῶν 12 ἑκατομμυρίων γροσίων συνυπολογιζομένων καὶ τῶν ἀναλόγου προελεύσεως λοιπῶν προσόδων πρέπει νὰ ἦσαν αἱ συνολικαὶ εἰσπράξεις τῶν λοιπῶν μελῶν τοῦ οἴκου τοῦ Ἀλή, μετ' ἐκείνων δὲ τοῦ Βελή πρέπει νὰ προσήγγιζον τὰ 15 ἑκατομμύρια γροσίων ἐτησίως. Καίτοι ὅμως ὁ Ἀλή πασᾶς καὶ οἱ υἱοὶ του ὁπωσδήποτε καὶ ἐξ ἄλλων πηγῶν, ὡς τοῦ ὑπ' αὐτῶν ἀσκουμένου ἐμπορίου, θὰ ἐκέρδιζον καὶ ἄλλα ποσά, νομίζομεν ὅτι τὸ ἀνωτέρω ἐκ 15 περίπου ἐκ. δὲν θὰ ἐπέτρεπον αἱ ἀντικειμενικαὶ συνθήκαι τῆς παραγωγῆς νὰ τοποθετοῦν καθ' ἕκαστον ἔτος εἰς τὰ θησαυροφυλάκιά των.

Ὁ Βελήs ἐχρημάτισε πασᾶς διοικητῆς διαφόρων σαντζακίων ἐπὶ 16 συνεχῆ ἔτη. Κατ' ἀρχὰς ἐγένετο διοικητῆς τοῦ σαντζακίου Τρικάλων ἀπὸ τοῦ 1804 - 1807, ἐν συνεχείᾳ τοῦ Μορέως ἀπὸ τοῦ 1807 - 1812, ἐκ νέου τῶν Τρικάλων ἀπὸ τοῦ 1812 - 1819 καὶ τέλος τῆς Ναυπάκτου ἀπὸ τοῦ 1819 - 1820. Μολονότι δὲ τὴν ἀνοδὸν του ὤφειλεν εἰς τὴν δύναμιν τοῦ πατρός του, ἀποτελεῖ καὶ οὗτος παράδειγμα ἰσχυροῦ ἀνδρὸς καὶ μεγάλου γαιοκτήμονος χαρακτηριστικὸν τῶν σημειωθεισῶν τάσεων κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς δράσεώς του ἐν τῇ Ὀθωμανικῇ αὐτοκρατορίᾳ. Τὴν μεγάλην εἰς τσιφλίκια περιουσίαν του ὁ Βελήs, ὡς καὶ ὁ πατὴρ του, ἀναμφιβόλως ἐσχημάτισε σταδιακῶς. Τὸ κατάστιχον, ὡς καὶ ἀνωτέρω ἐγράφη, εἶναι ἀχρονολόγητον καὶ δὲν δυνάμεθα νὰ γνωρίζωμεν, ἂν ἠγόρασε καὶ ἄλλα βραδύτερον πρὸς τὰ ἐν αὐτῷ καταγεγραμμένα τσιφλίκια. Νομίζομεν ὅμως ὅτι τὸ κατάστιχον εἶναι τῶν τελευταίων ἐτῶν τῆς δράσεώς του, ὅτε ἦτο διοικητῆς τοῦ σαντζακίου Τρικάλων με ἔδραν τὴν Λάρισαν,²⁵ εἰς τὰ ἐδάφη τῆς ὁποίας (βιλαέτιον ἢ καζᾶν Λαρίσης) εὐρίσκοντο καὶ 65 ἐκ τῶν 147 τσιφλικίων του με περισσοτέρας τοῦ ἡμίσεος τῶν εἰσπραττομένων ὑπ' αὐτοῦ εἰς γρόσια προσόδων.

Πρὸ τῆς ἐκδόσεως κατωτέρω τοῦ λίαν ἐνδιαφέροντος τούτου καταστάχου καταγραφῆς τῶν τσιφλικίων καὶ μαλικιανέδων καὶ τῶν ἐξ αὐτῶν προσόδων τοῦ Βελή πασᾶ ἀπαραίτητος εἶναι ἡ διευκρίνισις μερικῶν βασικῶν ἐννοιῶν, ὡς τσιφλίκιον, ζευγάριον, κιλόν.

25. Τὸ σαντζάκιον τῶν Τρικάλων ἀπὸ τῆς ἰδρύσεώς του ὠνομάσθη οὕτως ἐκ τῆς πρωτεύουσής αὐτοῦ καὶ ἔδρας τοῦ διοικητοῦ του· κατὰ τὰ τέλη τοῦ 18 αἰῶνος καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 19 φαίνεται ὅμως, ἐπειδὴ ἡ Λάρισα (Yeni Schir) κατοκρεῖτο ὑπὸ πυκνοῦ τουρκικοῦ πληθυσμοῦ καὶ πολλῶν πλουσίων μπέηδων, ὁ πασᾶς διοικητῆς τοῦ σαντζακίου διέμενεν ἐν αὐτῇ· ἴδε σχετικῶς I. A. Λεονάρδου, Νεωτάτη τῆς Θεσσαλίας Χωρογραφία, ἐν Πέστη τῆς Οὐγγαρίας, 1836, σ. 67.

Περὶ τῶν τσιφλικίων, πλὴν ὅσων ἐλέχθησαν ἀνωτέρω διὰ τὸν τρόπον συγκροτήσεώς των καὶ τὴν νομικὴν ὑπόστασιν αὐτῶν, χρήσιμα εἶναι, ἰδίᾳ περὶ τὴν ἔκτασιν ἐκάστου, καὶ ταῦτα : Κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τῆς ἀκμῆς τοῦ τιμαριωτικοῦ συστήματος ὁ ὅρος τσιφλικιον ἐχρησιμοποιήθη διὰ νὰ ὑποδηλώσῃ κτῆμα ἐπιφανείας 60 ἢ 80 μέχρι 150 dönüm (ἐν dönüm περὶ τὰ 1000 τετραγωνικὰ μέτρα) ποικίλλον ἀναλόγως τῆς γονιμότητος τοῦ ἐδάφους. Τὸ τσιφλικιον ἦτο ἡ ἀγροτικὴ μονὰς πάσης φύσεως γαιῶν (mîrî, vaqf, mülk, mālîkāne). Κατὰ τὸν 18 καὶ 19 αἰ. ὁμως ἔπαυσε νὰ ἀποτελῇ μονάδα ἐπιφανείας γαιῶν καὶ σημαίνει ἀπλῶς μεγάλην προσωπικὴν ἰδιοκτησίαν ἀκαθορίστου ἐκτάσεως.²⁶

Ὡς τσιφλικιον δύνανται νὰ ὀρισθοῦν ἰδιόκτητοι γαῖαι συγκροτούμεναι ἐκ μεγαλυτέρου ἢ μικροτέρου ἀριθμοῦ ζευγαρίων γῆς καὶ εὐρισκόμεναι εἰς τὴν περιοχὴν ἑνὸς χωρίου, ἐκ τοῦ ὁποίου τὸ τσιφλικιον λαμβάνει καὶ τὸ ὄνομά του. Σπάνια πρέπει νὰ θεωρηθοῦν περιπτώσεις τσιφλικίων, τὰ ὁποῖα φέρουν τὸ ὄνομα ἀπλῆς τοποθεσίας, διότι καὶ ἂν ἀκόμη δὲν δυνάμεθα νὰ ταυτίσωμεν τὸ ὄνομα τσιφλικίου πρὸς τινος χωρίου, δὲν ἀποκλείεται τοῦτο νὰ ἀνήκῃ εἰς τὰ ἐρημωθέντα καὶ λησμονηθέντα χωρία. Ἐκτὸς ἂν αἱ γαῖαι αἱ συγκροτοῦσαι τὸ τσιφλικιον ἦσαν λειβάδια, ὅποτε δικαιολογεῖται πλήρως νὰ εἶναι γνωστὸν ἐκ τῆς τοποθεσίας, εἰς ἣν κεῖνται ταῦτα. Χωρὶς νὰ ἀποκλείεται εἰς χωρίον-τσιφλικιον νὰ ὑπῆρχον καὶ ἄλλης ἢ ἄλλων κατηγοριῶν γαῖαι, ἐκ τῶν τσιφλικίων τοῦ καταστίχου μας, πιστεύομεν, ἂν ὄχι ὅλα διὰ τοὺς ἀνωτέρω ἐκτεθέντας λόγους, ἀλλ' ὅπωςδῆποτε τὰ πλεῖστα τούτων ἦσαν ὀλόκληρα χωρία.²⁷ Ἐπὶ τοῦ προκειμένου διδακτικὰ εἶναι τὰ ὅσα λέγει ὁ Γ. Ν. Χατζιδάκις : « Ἐν τῷ Ἀρχεῖφ τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας εὐρίσκεται ἔγγραφον πιθανῶς τοῦ ἔτους 1763, ἐν ᾧ ἀναγινώσκειται ὅτι ὁ Παναγιώτης Μπενάκις καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Λιμπεράκις ἐν Καλάμαις ἠγόρασαν παρὰ τῆς Ἀἰσὲ χανοῦμ καὶ τῆς ἀδελφῆς αὐτῆς Φατιμὲ χανοῦμ «τὸ χωρίον Ἀζιζαγὰ 30 σχεδὸν ζευγαρίων» καὶ τὸ χωρίον Κουρτζαούση 9 ζευγαρίων» καὶ «τὸ χωρίον Βεῖζαγὰ ὀκτώ» κλπ.»²⁸

26. H. Inalcik, Çiftlik, «Encyclopédie de l' Islam» 2 (1965) 33. Πρβλ. καὶ M. Belin, Étude sur la propriété foncière en pays musulman, et spécialement en Turquie (rite hanéfite), Paris 1862, σ. 245.

27. Πρβλ. ὅσα λέγονται, ἐξ ἄλλης πλευρᾶς ἐξεταζομένου τοῦ θέματος, ὑπὸ τοῦ Γ σ ο π ο τ ο Ὡ, ἐνθ' ἂν., σ. 186. Ἐσφαλμένως ὁμως, ὡς νομίζομεν, ὑποστηρίζεται ὑπὸ τούτου ὅτι τοῦλάχιστον 32 ἐκ τῶν 184 τσιφλικίων τοῦ οἴκου τοῦ Ἀλῆ, κειμένων εἰς τὴν ἑλληνικὴν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 20 αἰῶνος Θεσσαλίαν, δὲν ἦσαν ὀλόκληρα χωρία. Ἐν τῷ ἡμετέρῳ καταστίχῳ ὁ Νεζερός 40 ζευγαρίων, Κοσκινὰ 15, Χαλαμπρέσι 30 ὁμοιάζουν νὰ εἶναι ὀλόκληρα χωρία - τσιφλίκια. Ἐσφαλμένα καὶ ὅσα ἐν σ. 259 περὶ τοῦ χωρίου Νεμπιγλέρ.

28. Γ. Ν. Χατζιδάκι, Φιλολογικῶν συζητήσεων μέρος Β', «Ἀθηνᾶ» 13 (1901) 280.

Ἐκ τοῦ ἐγγράφου τούτου δηλαδὴ προκύπτει ὅτι ἀκόμη καὶ τσιφλίκιον μόλις 8 ἢ 9 ζευγαρίων ἐκάλυπτε τὰς γαίας ὀλοκλήρου χωρίου. Ἀδιστακτως δὲ δυνάμεθα νὰ ὑποστηρίξωμεν, καὶ ἂν ἀκόμη, ὡς ἐν τῷ καταστίχῳ, ἀναφέρονται τσιφλίκια καὶ ὀλιγωτέρων ζευγαρίων, ὅτι δὲν εἶναι ἀπίθανον ταῦτα νὰ ἀπετέλουν τὸ σύνολον τῶν γαιῶν ἐνὸς μικροῦ χωρίου.

Διὰ τὴν περαιτέρω κατανόησιν τῆς ἐννοίας τοῦ τσιφλικίου ἀπαραίτητα εἶναι καὶ ὅσα ἐν συνεχείᾳ θὰ λεχθοῦν περὶ τοῦ ζευγαρίου, τὸ ὅποσον οὐδέποτε ἐθεωρήθη σταθερὰ ἔκτασις καλλιεργησίμου γῆς. Καὶ ἡμᾶς ἀπησχόλησεν, ὡς ἄλλους κατὰ τὸ παρελθόν, ἐὰν τοῦτο ἦτο ἔκτασις γῆς δυναμένη νὰ ἀρωθῆ ὑπὸ ζεύγους βοῶν ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ ἢ ἐν ἐνὶ ἔτει. Εἰς τὴν πρώτην περίπτωσηιν τὸ ζευγάριον θὰ ἦτο ἔκτασις γῆς ἐνός, δύο ἢ, ἐπὶ συνεχῶν καὶ εὐκόλων εἰς τὴν ἄρσιν ἀγρῶν, κάπως περισσοτέρων στρεμμάτων, εἰς δὲ τὴν δευτέραν πολλῶν δεκάδων στρεμμάτων, ὡς πειστικώτατα ὑπεστήριξε καὶ ὁ Γ.Ν. Χατζιδάκις.²⁹ Εἰς τὴν ἀποδοχὴν τῶν ἀπόψεων τούτου ἠχθημεν καὶ μετὰ προσεκτικὴν μελέτην τῶν ἀριθμῶν τοῦ ἐκδιδομένου ἐνταῦθα καταστίχου : Ἐκ τῶν ἐν αὐτῷ 3.370 ζευγαρίων ὁ Βελή πασᾶς εἰσέπραττεν 1.950.800 γροσίων. Ὁ ἰδιοκτῆτης τοῦ τσιφλικίου, ὁ *ẓiftlik sāhibi*, ἀπὸ τὸν ζευγίτην (*ẓiftçiye*), ἀπῆτει ἀπὸ τοῦ 1/4 μέχρι τοῦ 1/2 τοῦ ἀκαθαρίστου εἰσοδήματος τῆς γῆς. Ἡ τιμὴ τοῦ σίτου εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ καταστίχου καθορίζεται εἰς 5 γρόσια ἀνὰ κιλὸν (1 κιλὸν 20 ὀκάδες), ὄχι ἀνὰ ὀκᾶν, ὡς θὰ δεῖξωμεν κατωτέρω. Ἐὰν ἐκεῖνην τὴν ἐποχὴν ἢ μέσην κατὰ στρέμμα ἀπόδοσις τοῦ σίτου ἦτο 100 ὀκάδων, τότε καὶ ἡ ἔκτασις ἐκάστου ζευγαρίου θὰ ἦτο—ἀναλόγως καὶ τῆς γονιμότητος τοῦ ἐδάφους—ὀλιγωτέρων ἢ περισσοτέρων δεκάδων στρεμμάτων, ἀγροτικῆ δηλαδὴ μονάς ὡς κατὰ τοὺς παλαιότερους αἰῶνας ἐλαμβάνετο ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν τὸ τσιφλίκιον (*ẓiftlik*· ἐξ ἄλλου *ẓift* = ζεύγος). Περισσότερον ὠλοκληρωμένην ἀντίληψιν τῆς ἐννοίας τοῦ ζευγαρίου — οὐχὶ πλέον ἐξ ἐπόψεως ἐκτάσεως — σχηματίζομεν καὶ ἐκ τῶν ἐξῆς : Ζευγάριον εἶναι ἢ εἰς τοὺς ζευγίτας «παραδιδόμενη ἔκτασις γῆς μετὰ τῶν ἀναγκαίων οἰκημάτων πρὸς οἰκησιν τοῦ γεωργοῦ, τῶν κτηνῶν τούτου καὶ ἀποθήκευσιν τοῦ ἀχύρου», τὴν ὅποιαν ἔκτασιν οὗτοι «ἐκαλλιέργουν μὲ ζεύγος βοῶν ἀροτήρων ἢ μὲ ζεύγος ἀρότρων»³⁰.

Ἄθροισμα ζευγαρίων ἐν τινὶ χωρίῳ συνεκρότει τὸ τσιφλίκιον. Ἐφ' ὅσον δὲ τοῦτο ἀπετελεῖτο ἐκ πολλῶν ζευγαρίων τὰ ἐν τινὶ περιοχῇ τοῦ χωρίου ζευγάρια ἀπετέλουν τὸν τουρκιστὶ λεγόμενον ἀλιακᾶν (*'alāqa*· τσιφλικομερίδιον, ζευγηλατεῖον), ὁ ὅποιος δηλαδὴ ἦτο ὑποδιαίρεσις τοῦ τσιφλι-

29. Χατζιδάκι, ἐνθ' ἀν., σ. 278 - 281. Πρβλ. Δ. Α. Πετροπούλου, Συμβολὴ εἰς τὴν ἔρευναν τῶν λαϊκῶν μέτρων καὶ σταθμῶν, «Ἐπετηρὶς τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου» 7 (1953) 91.

30. Τσοποτοῦ, ἐνθ' ἀν., σ. 125 - 6.

κίου ἐξυπηρετοῦσα προφανῶς σκοποὺς καλυτέρας ἐπιστασίας.³¹ Τὸ ἐν τῷ παρὰ τὴν Λάρισαν χωρίῳ Νεμπιγλέρ ἐκ 50³² ζευγαρίων τσιφλίκιον διηρεῖτο εἰς τρεῖς ἀλιακάδες.³³ Ἐπομένως ἄλλα μικρότερα θὰ εἶχον δύο, ἐνθ' ἀσφαλῶς τὰ ἐξ ἐλαχίστων ζευγαρίων δὲν θὰ ἐχωρίζοντο εἰς ἀλιακάδες.

Ὁ διοριζόμενος ὑπὸ τοῦ ἰδιοκτήτου ὡς ἐπιστάτης τοῦ τσιφλικίου ὠνομάζετο σούμπασης (su-başı). Οἱ «σουμπασάδες» ἦσαν συνήθως ἄθλια πρόσωπα ἐπιχειροῦντα νὰ πλουτήσουν εἰς βάρος τοῦ κυρίου των πρωτίστως, τὸν ὁποῖον ἐκλεπτον, καὶ τοῦ ραγιά, τὸν ὁποῖον ἐξεμεταλλεύοντο καὶ κατεπίεζον.³⁴ Ἐκ τινος ὄχι καὶ τόσον σαφοῦς μνείας ἀνεκδότου ἐγγράφου νομίζομεν ὅτι δύναται νὰ συναχθῇ ὅτι ἐπὶ τῶν ἀλιακάδων ἡσκεῖτο ἰδιαιτέρα ἐπιστασία ὑπὸ προσώπου καλουμένου ἀλιακὰ κεχαγιά (ἐπιστάτου τοῦ ἀλιακᾶ)³⁵.

Εἰς τὴν πρώτην φράσιν τοῦ καταστίχου σημειοῦται ἡ πιθανὴ τιμὴ πωλήσεως τοῦ σίτου πρὸς 5 γρόσια, χωρὶς νὰ καθορίζεται ἡ μονὰς μετρήσεως αὐτοῦ. Κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν τὰ σιτηρὰ ἐμετρῶντο ἢ διὰ τοῦ κιλοῦ (τουρκ. kile),³⁶ μονάδος χωρητικότητος, ἢ διὰ τῆς ὀκάς (τουρκ. oqa), μονάδος βάρους. Ἡ εὕρεσις τῆς τότε τιμῆς τοῦ σίτου καὶ εἰς ἄλλας πηγὰς μᾶς ἐπιτρέπει νὰ συμπεράνωμεν ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ κιλοῦ ἐνταῦθα. Ἴδου π.χ. φράσις διὰ τὴν τιμὴν σίτου προερχομένου ἐξ Ὀδησσοῦ τὸ 1811: «ἀπὸ τὴν Ὀδέσσαν, ἐρχόμενον σιτᾶρι πωλεῖται πρὸς 5 γρόσια τὸ κοιλόν»³⁷. Τὸ κιλὸν «ἀντιστοιχοῦν γενικῶς πρὸς 20 - 24 ὀκάδας, ἀναλόγως τοῦ μετρομένου εἴδους»³⁸, ἐπὶ τῆς μετρήσεως τοῦ σίτου ἀντιπροσωπεύει 20 ὀκάδας (1 ὀκά = 1282 γραμμάρια), ἧτοι 25,65 χιλιόγραμμα.³⁹

Καὶ δύο τελευταίας παρατηρήσεις: Ἐκ τῆς συγκρίσεως τοῦ ἡμετέρου

31. Τ σ ο π ο τ ο ὕ, ἐνθ' ἀν., σ. 126.

32. Ὁ ἀριθμὸς ἐν τῷ ἡμετέρῳ καταστίχῳ ἰδὲ κατωτέρω.

33. Τ σ ο π ο τ ο ὕ, ἐνθ' ἀν., σ. 188 σημ. 2.

34. Τ σ ο π ο τ ο ὕ, ἐνθ' ἀν., σ. 122 - 125.

35. Ἐν Ἀ ρ χ ε ῖ ο ν Ἀ λ ἦ π α σ ᾶ Γ ε ν ν α δ ε ῖ ο υ Β ι β λ ι ο θ ἧ κ η ς, φάκ. 23, ἔγγρ. 769, τῆς 14 Μαΐου 1819.

36. Ἐκ τῆς ἀραβικῆς προελεύσεως τουρκικῆς λέξεως kile καὶ τὸ κιλόν, τὸ ὁποῖον ἐγράφετο κατὰ παρετυμολογίαν ἐκ τοῦ κοῖλον μὲ οἱ.

37. Ἀ. Π α π α δ ο π ο ὕ λ ο υ - Κ ε ρ α μ ε ῶ ς, Κων. Καρατζᾶ, Ἐφημερίδες ἐν Ε. Hurmuzaki, Documente privitoare la Istoria Românilor, τ. XIII, Bucuresti 1909, σ. 154.

38. Π ε τ ρ ο π ο ὕ λ ο υ, ἐνθ' ἀν., σ. 62.

39. J. K á l d y - N a g y, Two Sultanic hâss estates in Hungary during the XVIth and XVIIth centuries, «Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae» 13 (1961) 35. Καὶ μέχρις ἐσχάτων οἱ γεωργοὶ ἐμέτρων τὸν σίτον μὲ τὸ ἐξ 20 ὀκάδων κιλόν.

καταστίχου πρὸς τὸ σημεῖωμα Φιλητᾶ και ἐξ ὧων ἐπάγεται ὁ Τσοποτὸς ⁴⁰ προκύπτει ὅτι εἰς τὰ αὐτὰ βιλαέτια (καζάδες), ἔνθα τὰ τσιφλίκια τοῦ Βελῆ, ὑπῆρχον και τσιφλίκια τοῦ πατρός του ἢ ἴσως και τοῦ ἀδελφοῦ του Μουχτάρ. Και ἡ δευτέρα: Ὅσον πυκνότερος εἶναι ὁ τουρκικὸς πληθυσμὸς ἢ μεγάλη ἢ τουρκικὴ ἰδιοκτησία, ὡς εἰς τὴν περιφέρειαν Λαρίσης, τόσον και τὰ τουρκικὰ τοπωνύμια εἶναι περισσότερον συχνά.

Κατωτέρω ἐκδίδομεν τὸ κατάστιχον καταγραφῆς τῶν τσιφλικίων και μαλικιανέδων, ὡς και τῶν ἐξ αὐτῶν προερχομένων ἐτησίων προσόδων τοῦ Βελῆ πασᾶ, τηροῦντες τὴν ὀρθογραφίαν τοῦ κειμένου. Περιορίσθημεν, ὅπου τοῦτο δὲν ἐτηρεῖτο, νὰ γράψωμεν διὰ κεφαλαίου τὸ πρῶτον γράμμα τῶν κυρίων ὀνομάτων. Εἰς τὰς σημειώσεις κατεβλήθη προσπάθεια νὰ ἐρμηνευθοῦν αἱ ἐν τῷ καταστίχῳ τουρκικαὶ λέξεις και παρετέθησαν ὅσα ἐκ τῶν ὀνομάτων τῶν τσιφλικίων παραδίδουν ὁ Ἀραβαντινὸς και Τσοποτὸς ὑπὸ ὅπωςδήποτε αἰσθητῶς διάφορον τοῦ καταστίχου μορφῆν.

40. Τσοποτοῦ, ἐνθ' ἀν., σ. 186.

**Ἄρχεϊον Ἄλῃ πασαῖ Γενναδείου Βιβλιοθήκης,
φάκ. 23, ἔγγρ. 79/37/320.**

[φ. 2r]

Καταγραφή τοῦ ἱρατιοῦ¹ ὄλου τοῦ Βελῆ πασιᾶ ἀπὸ τζεφληκιά του μαλκιανέδες του καὶ καθ' ἐξῆς, ὁποῦ εἰς μίαν ἀνάλογον καὶ εὐτυχεισμένην χρονιάν, νὰ πουληθῆ τὸ σιτάρη πρὸς πέντε γρόσσια πόσο ἡμπορεῖ νὰ γένη.

Ζευγάρια	Ἔσο εἰς τὸ βηλαγέτη Λάρισσας	
40 ἡ Ἄβαρνίτζα ² , ἦτοι ἡ δῶα Πούρλιες	γρ.	20.000
27 Ἐγανι ³	»	15.000
100 Πυργιωτὸς	»	50.000
38 Πουλιάννα ⁴	»	15.000
40 Καριά, ἦτοι Κοὶ κοῖ	»	15.000
40 Νεζερός, ἦτοι Γκιολιόβα	»	15.000
40 Σκαμνιά	»	15.000
13 Μουχτερέμη ⁵ . . . με τὸν κησλά ⁶	»	6.500
17 Λασποχώρη ⁷	»	8.500
11 Μπέι ⁸	»	5.000
.. Ντογουσλάρι	»	2.000
31 Κασάπαλη με τὸν μῦλον	»	22.000
38 Καραλάρι	»	15.000
14 Τζούξани, ἦτοι Μποζγοῦτζ	»	8.000
39 Δέσιανι με Βαθύρεμα, ἦτοι Μπουγιούκ-κοῖ [με τὸν μῦλον καὶ κησλά] ^{8α}	»	25.000

1. Ἰράδ· πρόσδος, εἰσόδημα.

2. Σβαρνίτσα· Ἄ ρ α β α ν τ ι ν ο ὕ, ἐνθ' ἄν., σ. 605 (εἰς τὸ ἐξῆς Ἄρ.).
Τ σ ο π ο τ ο ὕ, ἐνθ' ἄν., σ. 256 (εἰς τὸ ἐξῆς Τσ.).

3. Αἶγανη· Τσ. 255.

4. Πολιάννα· Ἄρ. 605. Τσ. 254.

5. Νυχτερέμη ἢ -ῆ· Ἄρ. 605. Τσ. 255.

6. qisla ἢ qislaq· χειμάδιον ἦτοι πεδιάς ἢ κοιλάς οὐχὶ ψυχρά, ἐνθα βόσκουν τὰ ποίμνια κατὰ τὸν χειμῶνα (Χ λ ω ρ ο ὕ, τ. 2, σ. 1346), «χειμαδιό».

7. Λασποχώρι· Ἄρ. 605. Τσ. 255.

8. Μπέη τζεφλίκι· Ἄρ. 605. Τσ. 257.

8α. Ἐντὸς ὀρθίων ἀγκυλῶν ἐτέθησαν λέξεις δι' ὁμοιωματικῶν ὑποδηλούμεναι ἐν τῷ καταστήτῳ.

39 Πλασιά καὶ Ὁρμάνι, ἦτοι Τζελτικτζή ⁹ [μὲ τὸν μῦλον καὶ κησλά]	» 24.000
10 Καστρί, ἦτοι Κέσριτζα [μὲ τὸν κησλά]	» 6.500
9 Νιάματα, ἦτοι Σιρκενλί	» 6.000
19 Χαντζόμπασι ¹⁰	» 8.500
10 Γιαγχιαλάρι ¹¹	» 5.500
60 Γκερλί	» 40.000
8 Κιομπόμπασι ¹² [μὲ τὸν κησλά]	» 5.000
10 Σαρατζλάρι »	» 5.000
6 Κουτζούκ Χαλτζόμπασι ¹³	» 3.500
20 Μπουγιούκ Χαλτζόμπασι ¹⁴	» 7.500
4 Μπεσιτζιλέρι ¹⁵	» 2.000
36 Σουγιουτλί	» 15.000
29 Ἰσαρλίκη	» 17.500
27 Σοφόμπαση	» 20.000
35 Χαντζή Μουσταφαλάρι	» 20.000
10 Κοτζμπασάνι ¹⁶	» 4.000
50 Ἰνεμπεγλέρη ¹⁷	» 27.500
10 Τζουμερτζή ¹⁸	» 6.000
30 Οὔμερλώρη ¹⁹	» 17.000
17 Κουτζόχοιρος ²⁰	» 7.000
921	γρ. 484.500

[φ. 2ν]

921 ἦ ὀπισθεν σοῦμμα	γρ. 484.500
25 Σεῖτ Κήρ	» 15.000

9. Δέν μνημονεύεται οὔτε ὑπὸ τοῦ Ἀραβαντινοῦ οὔτε ὑπὸ τοῦ Τσοποτοῦ.
10. Χαντζόμπεη· Ἄρ. 605. Χατσόμπασι· Τσ. 258.
11. Γιαχαλάρ· Τσ. 257.
12. Κοπόμπαση· Ἄρ. 605. Κεπόμπαση· Τσ. 256.
13. Κουτζούκου, Χαντζόμπεη· Ἄρ. 605. Κουτσούκ Χαντσόμπαση· Τσ. 257.
14. Μπουγιούκ Χαντζόμπεη· Ἄρ. 605. Τσ. 257.
15. Μπεσιτζιλέρ· Ἄρ. 605. Μπεσιτζέρ· Τσ. 257.
16. Κουζαμπασάκι· Ἄρ. 605. Κοσμπασάνη· Τσ. 255.
17. Νεμπιγλέρ· Τσ. 255.
18. Τζουμερτζή· Ἄρ. 605. Τσ. 255.
19. Ἰμερλέρ· Ἄρ. 605.
20. Κουτζόχερος· Ἄρ. 605. Κουτσόχειρον· Τσ. 255.

25 Ἄκ Σαράγι	» 12.000
12 Δένδρα, ἦτοι Κουροῦ Τζεραπεσί	» 7.500
10 Ὀκτζιλάρι . με τοὺς μύλους καὶ κησιλά	» 6.000
37 Ἀμάρι, ἦτοι Ὀτατζιλάρι . »	» 18.000
35 Μουσαλάρι ²¹	» 25.000
29 Βλοχός, ἦτοι Κησικλή	» 18.500
15 Κοσκηγός	» 11.000
117 Ματαράγκα με Ράκοβα	» 75.000
28 Μερίχοβον	» 20.000
76 Παραπράστανι ²² με :ι: εἰς τὸ Χηκῆμ Βελέση	» 65.000
83 Μεζνάνι με τοὺς μύλους	» 60.000
115 Καλύβια »	» 80.000
25 Παλιοχώρι	» 15.000
48 Μαυρομάτι »	» 35.000
8 Καπά	» 5.000
35 Μαγουλίτζα »	» 20.000
45 Μαγούλα	» 27.500
34 Κρανιά καὶ Λικοβιάνη ²³	» 22.500
25 Ριζάβα	» 14.000
60 Καλιφώνι με Καρδίτζας ζευγάρια με τοὺς μύλους καὶ τὸν κησιλά	» 27.500
18 Κουβανάτες	» 8.000
30 Βελέσ Παζάρ ²⁴	» 12.500
30 Παλιούρι	» 10.000
30 Λουτρὸς ²⁵	» 12.500
30 Χαλαμπρέσι ²⁶	» 10.000
13 Χαβαλαλί ²⁷	» 5.000
26 Τζαμάσι	» 11.000
95 Καραλάρι	» 40.000
16 Μπαλαμπανλί	» 10.000

2096

γρ. 1.183.000

21. Δὲν μνημονεύεται ἀπὸ τοὺς Ἀραβαντινὸν καὶ Τσοποτόν.
 22. Παραπρασσιανή· Ἄρ. 605. Παραπράστανι· Τσ. 255.
 23. Λικοβιανη, Κρανιά· Ἄρ. 605. Κρανιά· Τσ. 254 - 5.
 24. Βαλέσι· Ἄρ. 605. Βελέσι· Τσ. 255.
 25. Λουστρός· Ἄρ. 605. Λουτρὸς· Τσ. 255.
 26. Χαλαμπρέζι· Ἄρ. 605. Χαλαμπρέζι· Τσ. 255.
 27. Καβαχάλι· Ἄρ. 605. Τσ. 257,

Εἰς τὸ βηλαέτη Τρικκάλων

16	Καλογριανὰ	γρ.	12.000
8	Νομὴ	»	4.500
28	Γλύνος ²⁸	»	26.000
28	Πατουλιὰ μὲ τὸν μύλον	»	34.000
30	Μπουχούνιστα	»	25.000
1	Ροξώρι	»	200
15	Γάβροβον	»	6.000
14	Φλαμπορέας ²⁹	»	4.500
140		γρ.	112.200

[φ. 3r]

2096	Μεταφορὰ τῆς ἀντίκρυς σούμμας	γρ.	1.183.000
140	ὁμοίως καὶ τῆς ἐτέρας τῶν τρικκαλινῶν χωρίων	γρ.	112.200
29	Πιτζούνια ³⁰	»	8.000
29	Ἄρναοῦτ Τζιούκα ³¹	»	7.000
53	Μηγηρίτζα ³²	»	35.000
251		γρ.	162.200

Εἰς τὸ βηλαέτη Τζιαταλτζές³³

34	Ζιμιτλί ³⁴ μὲ τοὺς μύλους.	γρ.	30.000
43	Βελεσιότης ³⁵	»	27.500
37	Ἄγόργιανη	»	20.000
..	Τζέρνη ³⁶	»	600
1	Λεῦκα	»	500
25	Ντερβέν Φοῦρκα ³⁷	»	8.000
140		γρ.	86.600

28. Γλήνα· Ἄρ. 605. Γλῆνος· Τσ. 254.
 29. Φλημπουρόση· Ἄρ. 604. Φλαμπορέοι· Τσ. 254.
 30. Πενεζιούνια· Ἄρ. 604. Τσ. 256.
 31. Ἄρναοῦτ Τζιόκκα· Ἄρ. 604. Ἄρναοῦτ Τσοῦκα· Τσ. 256.
 32. Μαγρίτζα· Ἄρ. 604. Τσ. 254.
 33. Catalğa· Φάρσαλα.
 34. Σεμετλί. Ἄρ. 606. Σεμικλή· Τσ. 255.
 35. Βελιονότες· Ἄρ. 606. Βελισιότες· Τσ. 255.
 36. Τζορνί· Ἄρ. 606. Τσορνή· Τσ. 256.
 37. Δερβένι, Φοῦρκα· Ἄρ. 606· Δερβέν Φοῦρκα· Τσ. 256.

Εἰς τὸ βηλαέτη Ἄρμουροῦ

30	Χαμάκου ³⁸ με τὸν κησλά . .	γρ.	14.000
..	Ἅγιος Θεόδωρος καὶ Κουρκουλέντρι ³⁹			
	[με τὸν κησλά]	»	2.000
8	Καρατζάνταγλι		»	2.500
2	Κουφάλι ⁴⁰		»	1.500
6	Καραμάνι		»	2.000
22	Τζεγκέλι με τὸν κησλά . .		»	12.500
20	Κενούριο »		»	7.500
27	Ἄκ Κητζηλί ⁴¹ »		»	10.000
115			γρ.	52.000

Εἰς τὸ βηλαέτη Βελεστίνου

8	Τζηρατζή ⁴² [με τὸν κησλά] . .	γρ.	4.500
8	Πεσριεφλί ⁴³ »	»	7.000
30	Ἄγεώργης »	»	20.000
12	Κάπερνα »	»	7.000
9	Τζιολτελέρη ⁴⁴ »	»	7.500
67			46.000

Εἰς τὸ βηλαέτη Δουμενίκου

6	Δαμασούλι με τὸν κησλά . .	4.000
---	------------------------------------	-------

Εἰς τὸ βηλαέτη Ἐλασσῶνος

5	Γκριτζόβαλι . . . με τὸν κησλά . .	γρ.	3.500
13	Ἄμούρι »	»	7.500
17	Πρητόρι »	»	8.500
12	Συκιά »	»	7.000
10	Κονιατζή ⁴⁵ »	»	5.000
50	Κοκκινοπιλὸς ^{45a} »	»	20.000
30	Βροντὸς »	»	12.500
6	Κουντοριότητα »	»	4.500
143		γρ.	68.500

38. Χομάκου· Ἄρ. 606. Τσ. 256.

39. Ἄγ. Θεόδωρος, Κουρκουλάντρι· Ἄρ. 606. Τσ. 256.

40. Κουφάλι· Ἄρ. 606· Κουρφάλι· Τσ. 256.

41. Ἄκ Κητζηλί· Ἄρ. 606. Ἄκετσι· Τσ. 256.

42. Τζιρατζί· Ἄρ. 606. Σεραντζί· Τσ. 256.

43. Πεσριεφλί· Ἄρ. 606. Περσουφλί· Τσ. 256.

44. Τζιολτελέρι· Ἄρ. 606. Τσολτιλέρ· Τσ. 256.

45. Κονταξί· Ἄρ. 606.

45a. Κοκκινοπουλὸς· Ἄρ. 606.

Εἰς τὸ βηλαγέτη Πλαταμῶνος

29	Μαλαθριά με τὸν κησλά . .	13.000
2847		γρ. 1.615.300

[φ. 3ν]

2847	ἡ ὀπισθεν σοῦμμα τοῦ εἰς Τρίκκαλα σαντζιάκη τζηφλικιῶν	γρ. 1.615.300
------	---	---------------

Εἰς τὸ βηλαέτη Βέρροιας

12	Κύτρος με σκάλα καὶ κησλά .	γρ. 8.500
9	Παλιάνη	» 4.500
16	Λευθεροχώρη	» 14.500
2	Ἀλάμπουρι [με κησλά] καὶ βάλτον . .	» 4.000
58	Μενλῆκι ⁴⁶	» 30.000
97		γρ. 61.500

Εἰς τὸ βιλαγέτι Φλόρηνας

60	Ρόσνια ⁴⁷	γρ. 27.500
17	Βακοῦφ κιοῦ	» 5.000
6	Βοστηράνι	» 2.000
83		γρ. 34.500

Εἰς τὸ βηλαέτη Ταλαντίου ⁴⁸

32	Λειβανάτες	γρ. 38.000
11	Μούλκια	» 11.500
11	Σκεντέραγα	» 11.000
12	Καλαπόδι	» 14.000
12	Ζιέλη	» 15.000
10	Βάλτεσι ⁴⁹	» 12.000
8	Μπογδάνου	» 5.500
11	Μπέλεσι	» 8.000
8	Ταχταλί	» 9.000
4	Ἀνεμόρεμα	» 2.500
10	Σφάκα	» 9.000
1	Προσκυνά	» 750
1	Ἀρκίτζα ⁵⁰	» 1.000

46. Μενελίκι· Ἄρ. 606.

47. Ρόσσια· Ἄρ. 607.

48. Ἀταλάντη.

49. Βάλταση· Ἄρ. 609.

50. Ὠρκίτζα· Ἄρ. 609.

1	Λογκοῦ ⁵¹	»	750
5	Κασαπά ⁵²	»	4.000
137			142.000

Εἰς τὸ βηλαγέτη Λειβαδιάς

20	Σκριποῦ		10.000
----	---------	--	--------

Εἰς τὸ βηλαέτη Μαλαντρίνου⁵³

11	Μαραζιά	γρ.	5.000
4	Τριζόνια	»	1.500
8	Σηργούλα ⁵⁴	»	2.000
8	Κήσελη	»	2.000
4	Βήδαβι	»	750
20	Βητηρνίτζα ⁵⁵	»	7.500
55		γρ.	18.750

Εἰς τὸ βηλαγέτη Ἀπόκουρο⁵⁶

29	Χρυσοβίτζα	γρ.	11.000
10	Ἀβαρίκος	»	4.500
4	Ζευγαράκη	»	1.750
5	Ντοσιούλα ⁵⁷	»	1.500
48		γρ.	18.750
3287		γρ.	1.900.800

[φ. 4r]

3287	Μεταφορὰ τῆς ἀντίκρυς σούμμας	γρ.	1.900.800
------	-------------------------------	-----	-----------

51. Λόγγος· Ἄρ. 609.

52. Κασαμπᾶς· Ἄρ. 609.

53. Κωμόπολις εἰς τὸ ΝΑ τμήμα τῆς ἐπαρχίας Δωριδος, ἔνθα κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν καὶ τὸ ὁμώνυμον βιλαέτιον (καζᾶς)· ἰδὲ Γ ι α ν ν ο π ο ὐ λ ο υ, ἔνθ' ἀν., σ. 107 - 108.

54. Σαργούλα· Ἄρ. 609.

55. Βετρινίτζα· Ἄρ. 609.

56. Βιλαέτιον (καζᾶς) τοῦ σαντζακίου Ναυπάκτου, ΒΑ τῆς Τριγωνίδος λίμνης· Γ ι α ν ν ο π ο ὐ λ ο υ, ἔνθ' ἀν., σ. 99 - 100.

57. Ντισιούλα· Ἄρ. 608.

Εἰς τὸ βηλαέτη "Αρτας

65	<table border="0"> <tr> <td style="font-size: 3em; vertical-align: middle;">}</td> <td style="vertical-align: middle;"> Κεραμάτες⁵⁸ Κουτζοῦς Κυρνικολό Τζιαπραζλι Παρασκευή Κολομόδια </td> <td style="vertical-align: middle;"> αὐτὰ ἐγένοντο πάντοτε ἰλιτζάμη^{58a} διὰ γρ. 40.000 </td> </tr> </table>	}	Κεραμάτες ⁵⁸ Κουτζοῦς Κυρνικολό Τζιαπραζλι Παρασκευή Κολομόδια	αὐτὰ ἐγένοντο πάντοτε ἰλιτζάμη ^{58a} διὰ γρ. 40.000
}	Κεραμάτες ⁵⁸ Κουτζοῦς Κυρνικολό Τζιαπραζλι Παρασκευή Κολομόδια	αὐτὰ ἐγένοντο πάντοτε ἰλιτζάμη ^{58a} διὰ γρ. 40.000		

Εἰς τὸ βηλαέτη Ἰωαννίνων

12	Καρδικάκη ⁵⁹	<table border="0"> <tr> <td style="font-size: 3em; vertical-align: middle;">}</td> <td style="vertical-align: middle;"> καὶ αὐτὰ ἐγένοντο πάν- τοτε ἰλιτζάμη διὰ 10.000 </td> </tr> </table>	}	καὶ αὐτὰ ἐγένοντο πάν- τοτε ἰλιτζάμη διὰ 10.000
}	καὶ αὐτὰ ἐγένοντο πάν- τοτε ἰλιτζάμη διὰ 10.000			
6	Κατζικά			
18				

3370 Ζευγάρια.. ὁποῦ γίνεται ὄλο τὸ ἰράτι τῶν τζεφλικιῶν γρ. 1.950.800

Οἱ ἀκόλουθοι μαλικιανέδες⁶⁰ :

- Κριτζίν μουκατασί⁶¹ ὅσα πιάني τὸ ἐτράφι⁶²
- Ἄρμυροῦ μαζή με τοὺς
κησλάδες γρ. 43.000
- τὸ Τατάρι εἰς τὰ
Φάρσσσαλα 4.500
- τὰ Μπουτζάκια εἰς
Τύρναβον 9.000
- ὁ Σηρβοτῆς Γκηλαύθι
καὶ Πασχαλιόρη . . . 9.000
- τὰ Δαγλάρια 3.000

12500 Διὰ τὸ Ζάρκου καὶ Τζιγώτη
τόσα μᾶς ἔδωκε ὁ Ἄλῆ πα-
σιᾶς καὶ ἂν γένη ζάπτι⁶³
πιάνει γρ. 25.500

58. Καραμάτες· Ἄρ. 601.

58a. iltizām· ἀνάληψις ἐργολαβικῶς τῆς μισθώσεως δημοσίων προσόδων, ὡς τῆς δεκάτης κλπ.

59. Γαρδικάκι· Ἄρ. 602.

60. Ἰδὲ ἀνωτέρω σ. 137.

61. Ἡ ὀνομασία δεικνύει, ὅτι ἦτο μουκατᾶς, ὁ ὁποῖος μετέπεσεν εἰς τοὺς μαλικιανέδες· ἰδὲ ἀνωτέρω σ. 137.

62. etraf· τὰ πέριξ, περίχωρα, περιοχή.

5.000	διὰ Βοϊβόντα καὶ Κρητζήνι ὁμοίως καὶ διὰ αὐτὰ ἂν γέ- νουν ζάπτι πιάνουν	15.000	
	Ἡ Ζαγορὰ κέσμη ⁶⁴	7.500	
	Τὸ Βουνέση εἰς τ' Ἄγραφα	1.200	
			49.200
			117.700
	Κατεβαίνουν δι' ὅσα πέρνουν οἱ μουστερήκοι- δες ⁶⁵ διὰ τὸν χησέν ^{65α} τοὺς κατὰ τὸ χρο- νικὸν μπεντέλι ἰλτιζάμη ⁶⁶	14.300	
			103.400
	Τζηρατζίχασι μουκατασί, ὅσα ἀπὸ χασιλά- τια ⁶⁷ καὶ λοιπὰ	12.500	
	καὶ τὰ κέσμια ἀπὸ τὰ χωριά Καρπενησίου καὶ Κραβάρου	5.000	
			17.500
	Καλαμπάκα μουκατασί, τὸ κέσμη Καλαμπάκας τὸ Λιόπρασσο	11.000	
	ὁ Νεζερὸς	1.000	
		4.500	
			16.500
	Κατερίνης μουκατασί, ἡ Ράψανι, ὁ Πυργιοτὸς καὶ τὸ Μουχτερέμη		27.000
	Καλιφώνι μουκατασί		2.000
	Ἄντὲτ Ἄγάμ μουκατασί		250.000
	Ταχταλί μουκατασί		38.000
			454.400
			2.405.200

63. zabī: ἐξουσιάζειν, κυριεύειν, κατέχειν. «Καὶ ἂν γένη ζάπτι» καὶ ἂν πε-
ριέλθῃ εἰς τὴν κατοχὴν μας.

64. qīsm ἢ qīsim ἢ qīsmī: μέρος, μερίς, τμήμα.

65. müsterik: ὁ συμμετέχων, συμμετοχος, συγκύριος; müsterek: κοινός, συνε-
ταιρικός.

65a. hisse: μερίδιον, ἀναλογία.

66. bedel-i iltizâm: ποσὸν χρηματικὸν καταβαλλόμενον εἰς τὸ Ὄθωμανικὸν
κράτος εἰς ἀντάλλαγμα ἀναλήψεως ἐργολαβικῶς τῆς μισθώσεως δημοσίων προσό-
δων, ὡς τῆς δεκάτης κλπ. δι' ἓν ἔτος (πρβλ. «χρονικόν»). Τὴν φράσιν ἀντιλαμβα-
νόμεθα ὡς ἐξῆς: Τὰ 14.300 γρόσια ἐκπίπτονται, διότι λαμβάνουν ταῦτα, ὡς ἀνα-
λογοῦντα εἰς αὐτοὺς, οἱ λοιποὶ μετὰ τοῦ Βελῆ συνεταιρικῶς ἀναλαβόντες παρὰ τοῦ
δημοσίου ἀντὶ ὀρισμένου ποσοῦ ἐτησίως τὴν ἐκμετάλλευσιν συμφωνηθειῶν δημο-
σίων προσόδων.

67. hâşilât πλ. τοῦ hâşil: προϊόν, εἰσπραξις, πρόσοδος.

[φ. 4v]

ἢ ὀπισθεν σοῦμμα		2.405.200
Ἐπὶ νίκια εἰς Τούρναβον 12 ἐργαστήρια . . . γρ.	2.200	
16 ὀσπήτια	1.300	
ἀπὸ σκαμνιῆς	500	
ἀπὸ νίκη χανιοῦ, ὁ γιουμπρουκτζής ⁶⁸ καὶ οἱ σαράφοιδες ⁶⁹ εἰς τὴν Λάρισσαν	1.500	
		5.500
ἀπὸ ἀγαλίκη ⁷⁰ Μαλαντρίνου, διὰ τὸν μουκατὰν καὶ ἀγαλίκη ⁷¹	7.000	
διὰ γεμεκλίκη ⁷² τοῦ ζαπίτη ⁷³	3.000	
ἀπὸ δουγάνα ⁷⁴	4.600	
ἀπὸ ἀρτιρμά ⁷⁵ χαρατζιοῦ ⁷⁶ καὶ προβατονομή .	3.500	
	18.100	
Κατεβαίνει τὸ μπετέλι ἰλιτζάμη μουκατὰ . . .	2.100	
		16.000
Ἐπὶ τερχουντελίκια ⁷⁷ τὸ μοναστήρι Κανάλους	600	
τὸ » Κλήμα	400	
τὸ » Βελεσιοῦ	200	
		1.200

68. gümrükçi· τελώνης.

69. şarraf· ἀργυραμοιβός, «σαράφης».

70. agaliç· νομιζομεν μετὰ τὴν σημασίαν μεγάλου τιμαριωτικοῦ κτήματος (ζιαμετίου), τὸ ὅποιον ὅμως τὴν ἐποχὴν τοῦ καταστίχου εἶχε μισθώσει ὁ Βελής παρὰ τοῦ δημοσίου, ἐπειδὴ θὰ εἶχε μείνει κενόν.

71. agaliç· μετὰ τὴν σημασίαν τοῦ ὀφειλομένου πρὸς τὸν ἀγὰν δόσιματος, τὸ ὅποιον οἱ γεωργοὶ ὀφείλον νὰ καταβάλλουν καὶ ὅταν αἱ γαῖαι δὲν ἐξουσιάζοντο ὑπὸ τοῦ ἀγᾶ (σαπαῆ).

72. yemek· τρώγειν. yemeklik· δόσιμον διὰ τὸ φαγητόν, τὸ σιτηρέσιον τοῦ ζαμπίτη.

73. zabıt· ἄρχων, ἀξιωματικός· ὁ πολιτικός καὶ στρατιωτικός διοικητὴς ἐνός καζᾶ, ἐνταῦθα τοῦ καζᾶ Μαλανδρίνου· ἴδὲ καὶ Γ ι α ν ν ο π ο ὕ λ ο υ, ἐνθ' ἀν., σ. 50.

74. ἰταλ. dogana· τελωνεῖον.

75. ârtırma· αὔξησις.

76. Εἰς τὰ ἰσλαμικὰ κράτη τὸ harâğ ἦτο ἐγγεῖος φόρος, ἐνταῦθα ὅμως νομιζομεν ὅτι εἶναι ὁ γνωστός κεφαλικός φόρος ὁ ἐπιβαλλόμενος ἐπὶ τῶν μὴ μουσουλμάνων ὑπηκόων τοῦ Ὄθωμανικοῦ κράτους, ὁ ὀνομαζόμενος gizye ἢ bas-harâgi ἢ κοινῶς harâg.

77. terhûn· μεσολαβητής. «Ἐπὶ τερχουντελίκια» ἀπὸ μεσολαβήσεις.

*Απὸ δεκατιῆς ὁποῦ ἐγένοντο ζάπτι ὄδεδὲν μπεροῦ ⁷⁸ διὰ λογαριασμόν μας καὶ ἐπληρώναμεν τὸ καντεμὴ κέσμη ⁷⁹ καὶ μπετέλι ἰλτιζάμη.

Τοῦ Μεζντανιοῦ καὶ Καλυβιῶν	γρ. 30.000	
τῆς Παραπράστανης	12.000	
τὰ Καλογριανὰ	3.500	
τῆς Μπαλαμπανλῆς ⁸⁰ Ἀγόργιανης καὶ Βελεσιότων	6.500	
τοῦ Σεῖτ Κηριοῦ	4.500	
τῆς Δέσιανης	5.000	
τῆς Πουλιάνας	3.500	
	<hr/>	
	65.000	
Κατεβαίνουν τὰ κέσμια ὁποῦ δίδονται δι' αὐτὰ	15.000	
	<hr/>	
		50.000
		<hr/>
		72.700
		<hr/>
		2.477.900
Ζευγάρια εἶναι καὶ τὰ ἀκόλουθα δύο τζεφλίκια τοῦ χαρεμιοῦ τοῦ Βελή πασιᾶ, δηλ. τῆς βαλδῆς ⁸¹ τοῦ Ζελίμ πεῖ ⁸² :		
55 Σούπι, ἦτοι Ἰσουφλί εἰς τὸν καζάν τῆς Λάρισσας μὲ τὸν μύλον	35.000	
39 Ὀμβριακὴ εἰς τὸν καζάν Τζατάλτζας.	20.000	
	<hr/>	
94		55.000
		<hr/>
		2.532.900

78. öteden berü· ἀπὸ τοὺς παλαιούς χρόνους.

79. qadem· πούς· qadem-i qīsmī· ποδοκόπιον, ἄλλως ügret-i qademīye.

80. balabanlı· μέγας. Μπαλαμπανλή Ἀγόργιανη· Μεγάλη Ἀγόργιανη.

81. vâlîde· μήτηρ.

82. Selîm bey· υἱὸς τοῦ Βελή πασᾶ· ἰδὲ Ἀ ρ α β α ν τ ι ν ο ῦ, ἐνθ' ἀν., σ. 268 καὶ 457.